

Τριάντα περίπου χρόνια χρειάστηκαν για να πάρει το κτήριο του ΔΑΙ Αθηνών τη σημερινή του μορφή, προσαρμόζοντας τη μεγαλοαστική κατοικία που είχε ανεγείρει ο Η. Schliemann στις ερευνητικές ανάγκες του. Ο Ε. Ziller, αρχιτέκτονας του αρχικού οικοδομήματος (1888), δημιούργησε ένα χαρακτηριστικό δείγμα της εποχής του όψιμου κλασικισμού με βιεννέζικες επιρροές και έβαλε έντονη τη σφραγίδα του στον αρχιτεκτονικό διάκοσμο, συνθέτοντας τελικά ένα απαύγασμα της αισθητικής του.



ARCHÄOLOG

# Η ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Δρ Θεμιστοκλής Μπιλής

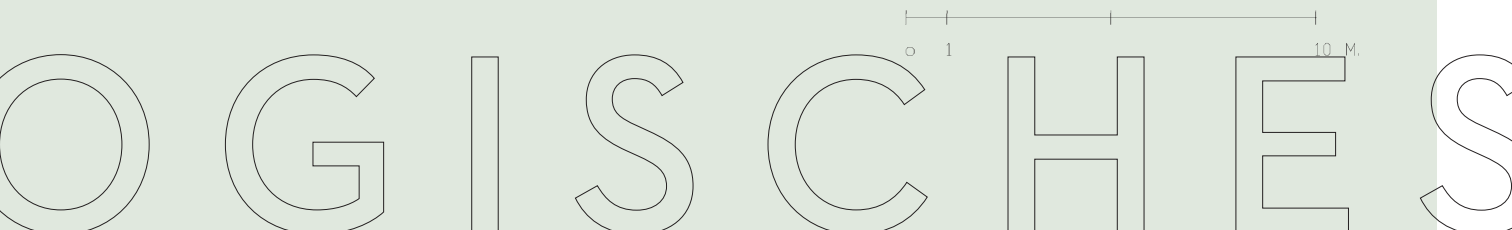
Αρχιτέκτων Μηχανικός ΕΜΠ  
DAI Αθηνών

## 01

Η έδρα του Γερμανικού  
Αρχαιολογικού Ινστιτούτου  
στην Αθήνα, 1925-1927  
(D-DAI-ATH-Athen-  
Varia-0582, φωτ.: E. Kunze).

## 02

Σχέδιο όπου απεικονίζονται  
αριστερά το κτήριο του DAI  
Αθηνών και δεξιά το κτήριο  
Prokesch, τη δεκαετία του '30  
(σχέδιο: Θ. Μπιλής).



ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚό Ινστιτούτο (DAI) Αθηνών έχει στρέψει την προσοχή του στη συστηματική έρευνα της αρχιτεκτονικής και της ιστορίας του κτηρίου που στεγάζει τα γραφεία και τη βιβλιοθήκη του στην Αθήνα (εικ. 3). Πολλοί είναι οι λόγοι για τους οποίους η έδρα του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου ξεχωρίζει ανάμεσα στα κτήρια του ιστορικού κέντρου των Αθηνών. Το κτήριο, το οποίο βρίσκεται στη συμβολή των οδών Χαρ. Τρικούπη και Φειδίου, αφενός λόγω της υψηλής αρχιτεκτονικής του ποιότητας και αφετέρου λόγω της λειτουργίας του, καθώς στεγάζει ένα από τα σπουδαιότερα αρχαιολογικά ιδρύματα της χώρας, με ιστορία σχεδόν 150 ετών, διαμορφώνει ένα σημείον και σταθερό σημείο αναφοράς στο αστικό τοπίο της Αθήνας (εικ. 1). Η έδρα του Ινστιτούτου είναι ένα συγκρότημα του οποίου ο αρχικός πυρήνας κατασκευάστηκε το 1888, σε σχέδια του αρχιτέκτονα E. Ziller. Στη συνέχεια, ο αρχικός πυρήνας επεκτάθηκε σε δύο φάσεις (1900–1909) σε σχέδια του W. Dörpfeld. Πολύ αργότερα, το 1974, το κτήριο επεκτάθηκε μία ακόμα φορά, με μικρή προσθήκη, προς τον ακάλυπτο χώρο του οικοπέδου (εικ. 4)<sup>1</sup>.

Το συγκεκριμένο οικοδόμημα συνθέτει μαζί με άλλα άμεσα γειτονικά και σπουδαία κτήρια του 19ου αιώνα, όπως ιδιωτικά μέγαρα ή έδρες εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, ένα πυκνό δίκτυο μνημειακών κτηρίων ιδιαίτερης πολεοδομικής σημασίας για το ιστορικό κέντρο της πόλης. Επίσης, η εν σειρά τοποθέτησή του με το μέγαρο Prokesch (1836) αναδεικνύει με διδακτικό τρόπο την εξέλιξη του νεοκλασικού ρυθμού από το πρώτο τέταρτο έως το τέλος του 19ου αιώνα<sup>2</sup>. Σήμερα σπάνια συνυπάρχουν στην πόλη, σε άμεση γειτνίαση, δύο εξέχοντα και *επώνυμα* δείγματα της αρχιτεκτονικής παραγωγής του 19ου αιώνα (εικ. 2).

Η αίγλη του κτηρίου ενισχύεται, επίσης, από τον άμεσο συσχετισμό του με προσωπικότητες των γραμμάτων και των τεχνών που δέσποζαν στην αθηναϊκή κοινωνία στο τέλος του 19ου αιώνα. Ο H. Schliemann ως κτήτορας, ο E. Ziller ως αρχιτέκτων και ο W. Dörpfeld ως αρχιτέκτων και ως εμβληματικός Πρώτος Διευθυντής του Ινστιτούτου καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό με τις αποφάσεις τους τη θέση, την εικόνα και τη διάρθρωση αυτού του αρχιτεκτονικού κοσμήματος της Αθήνας. Είναι γνωστό ότι ο H. Schliemann, έμπειρος στις επιχειρηματικές δραστηριότητες, σε συνεννόηση προφανώς με τον W. Dörpfeld, με τον οποίο είχε στενή συνεργασία στην Τροία, βρήκαν μια αμοιβαία συμφέρουσα επίλυση του θέματος της έδρας του Ινστιτούτου. Η γερμανική αυτοκρατορική κυβέρνηση, αρχικά, δεν θεωρούσε αναγκαία την απόκτηση ιδιοκτητού ακινήτου για τις ανάγκες του Ινστιτούτου το οποίο είχε ιδρυθεί, ήδη, από το 1874<sup>3</sup>. Ο H. Schliemann, με την ευελιξία που του προσέδιδε η οικονομική του επιφάνεια, προσφέρθηκε να ανεγείρει ένα κτήριο το οποίο θα ετίθετο στη συνέχεια στη διάθεση του Ινστιτούτου. Ο H. Schliemann ήθελε ένα αστικό ακίνητο κατάλληλο για ενοικίαση, ενώ το Ινστιτούτο επιθυμούσε μια ικανοποιητική έδρα<sup>4</sup>. Αρχικά, το 1887, ο H. Schliemann αγόρασε ως προίκα για την κόρη του Ανδρομάχη την κατοικία του Anton Prokesch von Osten και ένα χρόνο αργότερα, σε τμήμα του κήπου του, ανέγειρε το κτήριο το οποίο στη συνέχεια ενοικίασε για 25 έτη στο Ινστιτούτο. Μετέπειτα, το 1899, το γερμανικό κράτος προχώρησε στην αγορά του ακινήτου.

## Η ΘΕΣΗ

Η ιστορία του οικοπέδου στο οποίο ανεγέρθηκε το κτήριο συνυφάνεται με την ιστορία του κέντρου της Αθήνας. Στη συγκεκριμένη περιοχή, η οποία βρίσκεται έξω και βόρεια από τα στενά όρια του μεσαιωνικού οικισμού, βρήκε εφαρμογή, μετά την απελευθέρωση, το πρώτο πολεοδομικό σχέδιο των Αθηνών. Σε αυτήν την περιοχή ο Αυστριακός επιτετραμμένος στην Αθήνα Anton Prokesch von Osten αγόρασε ένα μεγάλο κτήμα για να χτίσει την κατοικία του, στην οποία εγκαταστάθηκε το 1836. Όταν ανεγέρθηκε η οικία Prokesch, η μεσαιωνική Αθήνα εκτεινόταν βορείως της Ακρόπολης και περιβαλλόταν από τείχος, το λεγόμενο «τείχος του Χασεκί». Στον *Ατλαντα των Αθηνών* που εκδόθηκε το 1891 οι J. Kaupert και E. Curtius, αυτή η περιοχή φαίνεται σαν ακανόνιστο μωσαϊκό. Έως τη μεταφορά της πρωτεύουσας του ελληνικού κράτους στην Αθήνα το 1832, οι εκτάσεις προς τα βόρεια, δηλαδή έξω από το τείχος, καλύπτονταν με καλλιέργειες, κάτι που δύσκολα μπορεί κάποιος να φανταστεί όταν περπατά στο σημερινό πολύβουο κέντρο. Η θέση διέθετε αρκετά πλεονεκτήματα: το οικόπεδο βρισκόταν σε μικρή απόσταση, αλλά και σε μεγαλύτερο ύψος, από τον μεσαιωνικό πυρήνα της πόλης και είχε θέα προς όλα τα σημεία του ορίζοντα. Η ιδιοκτησία Prokesch αντιστοιχεί σε μια έκταση που περικλείεται, σε γενικές γραμμές, από τις σημερινές οδούς Πανεπιστημίου, E. Μπενάκη, Ακαδημίας και X. Τρικούπη.

Η ιστορία του πρώην οικοπέδου Prokesch, η οποία αποτυπώνεται με ακρίβεια στους ιστορικούς χάρτες της Αθήνας, αποτελεί μαρτυρία για τη σταδιακή εξέλιξη ενός μεγάλου ιδιωτικού κήπου και τη μεταμόρφωσή του σε ένα πυκνοδομημένο τμήμα της πόλης<sup>5</sup>. Από τον τεμαχισμό της ιδιοκτησίας προέκυψαν σταδιακά και σε διάστημα 50 ετών τρία οικοδομικά τετράγωνα της πόλης και οι οδοί Φειδίου (αρχικά Καραμήχου) και Γενναδίου (αρχικά Ζωοδόχου Πηγής) (εικ. 7)<sup>6</sup>. Πολλές αρχικά μεγάλες σε έκταση ιδιοκτησίες είχαν παρόμοια τύχη στην Αθήνα (Κτήμα Έπαυλης Θων, Αμαλίσσιον Ορφανοτροφείο κ.ά.). Αυτή η περιοχή θα αποκτούσε μεγάλη σημασία για την επέκταση της Αθήνας κατά τη μετατροπή της σε πρωτεύουσα του νεοελληνικού κράτους. Στις νέες συνοικίες που ορίζονται από την πλατεία Ομονοίας και την οδό Πανεπιστημίου ανεγέρθηκαν δημόσια κτήρια που εξυπηρετούσαν κυρίως την εκπαίδευση: για παράδειγμα, το Πανεπιστήμιο (Chr. Hansen, 1839) και το Αρσάκειο Παρθεναγωγείο της Φιλεκαπαιδευτικής Εταιρείας (Λ. Καντανιζόγλου, 1846). Χτίστηκαν επίσης η εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής (Π. Ζέζος, 1846) αλλά και ιδιωτικά πολυτελή μέγαρα, όπως ήταν, κοντά στο κτήριο Prokesch, η οικία Wertheim (Στ. Κλεάνθης, 1843). Αυτά τα κτίσματα της νέας πόλης αντιπροσώπευαν τον ευρωπαϊκό τρόπο ζωής, που έπρεπε να εισαχθεί στην Αθήνα κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Όθωνα (1832–1862)<sup>7</sup>. Οι μνημειακές και αυστηρές μορφές των κτηρίων που χτίστηκαν με βάση τα σχέδια ονομαστών αρχιτεκτόνων από την Ευρώπη και Ελλήνων οι οποίοι είχαν σπουδάσει στο εξωτερικό βρίσκονταν σε ολοφάνερη αντίθεση με τις παραδοσιακές μορφές της λαϊκής αρχιτεκτονικής.

Στα τέλη, πλέον, του 19ου αιώνα, την εποχή που ανεγέρθηκε το κτήριο του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου, αυτό το τμήμα της πόλης εκτεινόταν έως τον λόφο του Στρέφου. Η περιοχή ανάμεσα στο Πολυτεχνείο, το Γερμανικό Αρ-

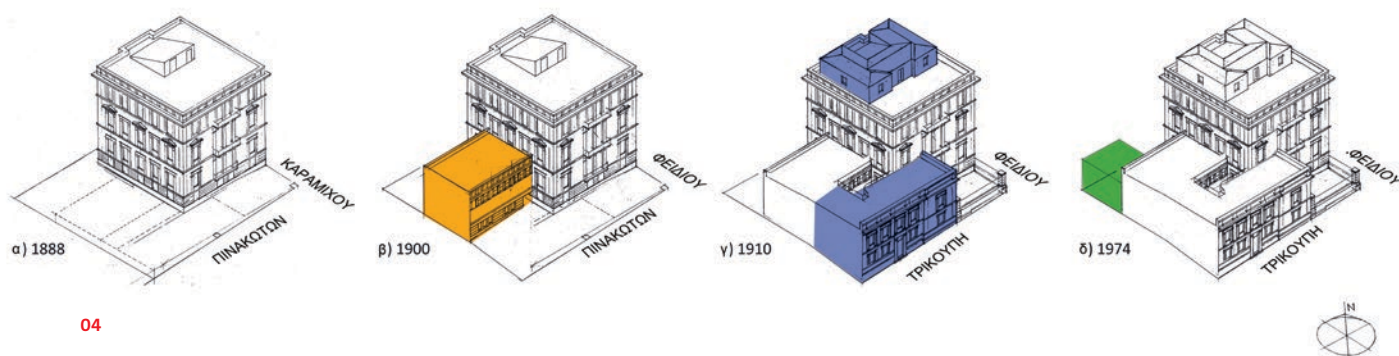


**03**

Το κτήριο του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στην Αθήνα (D-DAI-ATH-2018-13636, φωτ.: Η. Birk).

**04**

Η εξέλιξη του κτηρίου (σχέδιο: Θ. Μπιλής).



χαιολογικό Ινστιτούτο, το Πανεπιστήμιο και τη Γαλλική Σχολή αποτελούσε έναν συμπαγή πυρήνα μεγαλοαστικών οικιών βιομηχάνων, πολιτικών, καθώς και ανθρώπων των γραμμάτων και των τεχνών (εικ. 5). Το σπίτι και τα γραφεία της σατιρικής εφημερίδας του Γ. Σουρή, γνωστό καλλιτεχνικό στέκι της εποχής, βρίσκονταν σε μικρή απόσταση από το Ινστιτούτο (Πινακωτών 15). Σήμερα, τα ονόματα των οδών Τρικούπη, Γενναδίου και Μαυροκορδάτου ή στέγες ιδρυμάτων όπως το Σικιαρίδείο στην οδό Φειδίου υπενθυμίζουν τη μεγάλη επιρροή αυτών των προσωπικοτήτων στη συγκεκριμένη συνοικία<sup>8</sup>. Σε αυτό το πλαίσιο, το κτήριο του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου δεν αποτελούσε μόνο ένα σημαντικό κέντρο για τις αρχαιολογικές έρευνες στην Ελλάδα και τη Μικρά Ασία, αλλά ταυτόχρονα έπαιζε πολύ σπουδαίο ρόλο στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή της Αθήνας. Στη μικρή ακόμη τότε αστική κοινότητα της πόλης οι αρχαιολόγοι ασκούσαν εξαιρετικά μεγάλη επιρροή.

Με τα χρόνια ο χαρακτήρας της συνοικίας αυτής αλλοιώθηκε. Η περιοχή γύρω από την οδό Πανεπιστημίου, τον 20ό αιώνα, εξελίχθηκε σε οικονομικό και ψυχαγωγικό κέντρο. Οι

κοδομήθηκαν μεγάλα κτήρια γραφείων, ξενοδοχεία, όπως το «Παλλάδιον» (1915) του αρχιτέκτονα Π. Ζίζηλα, και κινηματογράφοι, όπως ο «Rex» (1930), των Β. Κασσάνδρα και Λ. Μπόνη, και οι «Ιντεάλ» και «Τιτάνια». Πολλά από αυτά τα κτήρια χτίστηκαν στους τελευταίους ελεύθερους χώρους του οικοπέδου Prokesch (εικ. 6).

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ιδίως κατά τις δεκαετίες 1960 και 1970, τα κλασικιστικά κτίσματα έδωσαν τη θέση τους σε σύγχρονα κτήρια από μπετόν. Αυτή η ρήξη με τη νεότερη ιστορία της πόλης επέφερε τη ριζική μεταβολή της μορφής αλλά και των κοινωνικών δομών στην περιοχή γύρω από το κτήριο του Ινστιτούτου. Εντούτοις, το κτήριο του ΔΑΙ αποτελεί πάντα σταθερό σημείο αναφοράς, καθώς επιβίωσε μέσα από τις δυσκολίες του χρόνου και διατηρήθηκε όχι μόνο η μορφή αλλά και ο ρόλος του ως έδρας του συγκεκριμένου ερευνητικού κέντρου.

## Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ

Η έδρα του Ινστιτούτου, όπως ήδη αναφέρθηκε, δεν προέ-





05

05

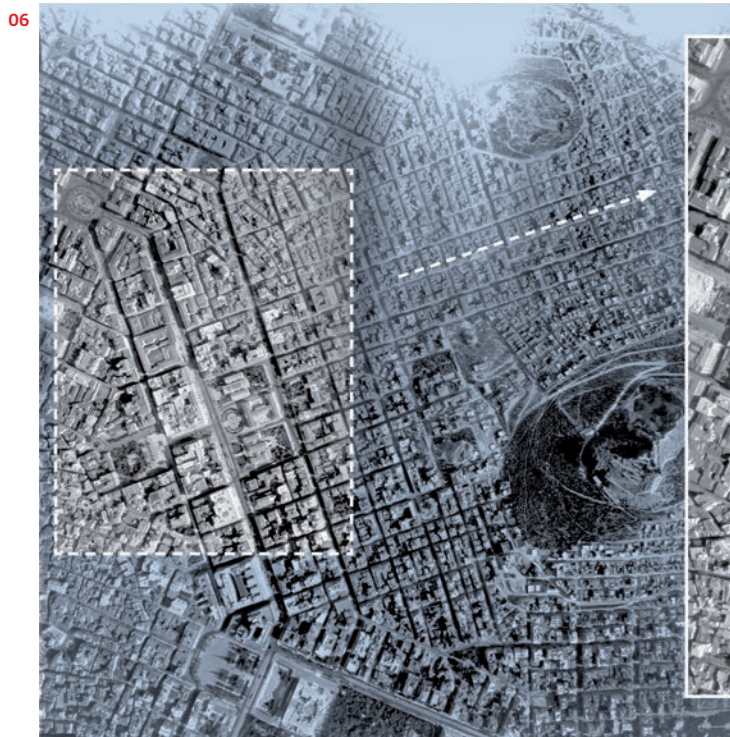
Άποψη της Αθήνας από τον Λυκαβηττό, περ. 1872 (Μουσείο Μπενάκη, Φωτογραφικό Αρχείο της Νεοελληνικής Ιστορικής Συλλογής του Κ. Τρίπου).

06

Αεροφωτογραφία του κέντρου της Αθήνας, 1941. 1: DAI, 2: κτήριο Prokesch, 3: εκκλησία Ζωοδόχου Πηγής, 4: DAI (1874-1888), 5: κτήριο Wertheim, 6: Λύκειο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, 7: ξενοδοχείο Παλλάδιον, 8: κινηματογράφος «Τιτάνια», 9: κινηματογράφος «Ρεξ», 10: κινηματογράφος «Ιντεάλ», 11: Πανεπιστήμιο (D-DAI-ATH-RLM-11926, επεξεργασία: Θ. Μπιλής, γραφιστική επιμέλεια: J. Engelhardt).

07

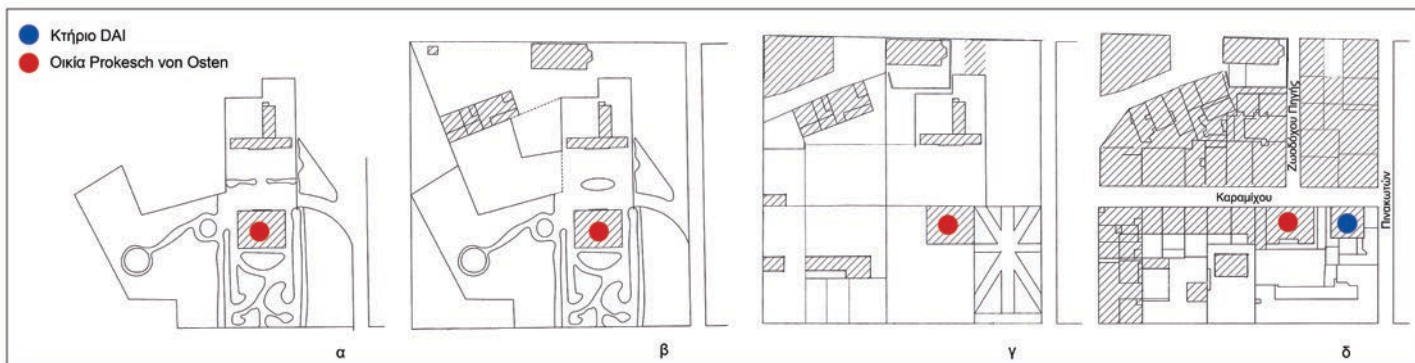
Η εξέλιξη του οικοπέδου Prokesch με βάση ιστορικούς χάρτες των Αθηνών από το 1836 έως το 1891 (σχέδιο: Θ. Μπιλής).



06



07





κυψε μια χρονική στιγμή ως μια αυτοτελής δημιουργία, αλλά σταδιακά ως αποτέλεσμα μιας προσθετικής διαδικασίας που έλαβε χώρα σε ένα χρονικό διάστημα περίπου 30 ετών.

Επομένως, η ογκοπλαστική του διάρθρωση είναι μια παράθεση σαφώς καθορισμένων πρισμάτων, που εκφράζουν την εξελικτική του πορεία στον χρόνο μέσω των διαδοχικών προσθηκών προς τον κήπο του αρχικού του πυρήνα. Έτσι, σήμερα το σύνολο είναι αποτέλεσμα της απόλυτης προσαρμογής στα δεδομένα του οικοπέδου των προθέσεων της Διεύθυνσης του Ινστιτούτου για ολοένα και περισσότερους λειτουργικούς χώρους και δεν είναι μια στιβαρή σύνθεση που να εκφράζει καθαρή μνημειακότητα όπως το διπλανό κτήριο Prokesch, τουλάχιστον ως είχε αυτό πριν από κάποιες μεταγενέστερες προσθήκες.

Βασικός αρχιτέκτονας του αρχικού οικοδομήματος που ανεγέρθηκε το 1888, όπως προκύπτει από αρχειακά τεκμήρια, ήταν ο E. Ziller<sup>9</sup>. Αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της εποχής του όψιμου κλασικισμού με άμεσες επιρροές από την αρχιτεκτονική της Βιέννης. Στη συνέχεια προστέθηκαν η πτέρυγα της Βιβλιοθήκης το 1900 και εκείνη προς τη Χ. Τρικούπη το 1909, σύμφωνα με σχέδια του W. Dörpfeld. Οι προσθήκες αυτές αποτελούν μια απλοποιημένη έκδοση των πρώτων βασικών αρχιτεκτονικών στοιχείων που εφάρμοσε ο Ziller στον αρχικό πυρήνα. Η πρόθεση του W. Dörpfeld φαίνεται ότι ήταν η πλήρης ενσωμάτωση των προσθηκών στον αρχικό πυρήνα κάτι που πέτυχε σχεδόν απόλυτα, με ελάχιστες μόνο διακριτικές αποκλίσεις, όπως για παράδειγμα στον διαφορετικό χρωματισμό των προσθηκών<sup>10</sup>. Αυτό, τελικά, είχε ως αποτέλεσμα η επιρροή του Ziller να δεσπόζει απόλυτα στο συγκρότημα, σε βαθμό που η σχεδιαστική συμβολή του Dörpfeld να μην μπορεί να ανιχνευθεί χωρίς τη βοήθεια των αρχειακών πηγών. Και αυτό παρά την προσπάθεια του Dörpfeld να συνδεθεί το κτήριο με το δικό του όνομα<sup>11</sup>.

## ΧΡΗΣΕΙΣ

Σε αντίθεση με την κατάσταση που ισχύει σήμερα, όπου το κτήριο στο σύνολό του στεγάζει μόνο τα γραφεία εργασίας του προσωπικού, τη βιβλιοθήκη, έναν ξενώνα και τις απαραίτητες αποθήκες του Ινστιτούτου, αρχικά ένα μεγάλο τμήμα των διαθέσιμων χώρων εξυπηρετούσε τη μόνιμη διαμονή προσωπικού όλων των βαθμίδων.

Στις αρχές του 20ού αιώνα στο υπόγειο διέμεναν η οικογένεια του θυρωρού και ο κλητήρας και όλον τον πρώτο όροφο καταλάμβανε το διαμέρισμα του Πρώτου Διευθυντή. Αντίστοιχα, ο Δεύτερος Διευθυντής διέμενε στον δεύτερο όροφο. Στο ισόγειο υπήρχαν δωμάτια υποτρόφων, το δωμάτιο της βιβλιοθήκης και διοικητικοί χώροι (εικ. 8)<sup>12</sup>. Ήδη πριν από το τέλος του 19ου αιώνα κατέστη φανερό ότι υπήρχε η ανάγκη για έναν μεγαλύτερο χώρο βιβλιοθήκης. Για τον λόγο αυτό, αμέσως μετά την αγορά του κτηρίου, το 1899, από το γερμανικό κράτος με αφορμή την 25η επέτειο του Ινστιτούτου της Αθήνας, ο W. Dörpfeld έχτισε τη γνωστή μεγάλη αίθουσα του αναγνώστη. Ταυτόχρονα, αυξάνονταν γοργά και οι ανάγκες για διαμονή των υποτρόφων. Έτσι, η διώροφη προσθήκη του 1909 στην πλευρά της Τρικούπη κατασκευάστηκε για την εξυπηρέτηση των αναγκών διαμονής τεσσάρων επιπλέον υποτρόφων. Ένα εργαστήριο φωτογραφίας ήταν τοποθετη-

μένο στην κεραμοσκεπή απόληξη του κεντρικού πυρήνα. Με τα χρόνια η απαίτηση για περισσότερους χώρους προς όφελος της βιβλιοθήκης και των χώρων εργασίας εντάθηκε.

Από το 1962 ο Δεύτερος Διευθυντής δεν διέμενε στο κτήριο και το διαμέρισμα στον δεύτερο όροφο χρησιμοποιήθηκε, αρχικά, για τη διαμονή υποτρόφων. Ταυτόχρονα, η πτέρυγα της Χ. Τρικούπη δόθηκε σε χρήση της βιβλιοθήκης.

Τελευταίος διευθυντής που είχε την κατοικία του στο κτήριο ήταν ο E. Kunze. Από το 1967 ο Πρώτος Διευθυντής δεν διέμενε πια στο κτήριο και το διαμέρισμα στον πρώτο όροφο κατέλαβαν γραφεία.

Η ανάγκη για περισσότερους χώρους για τη χρήση της βιβλιοθήκης όλο και μεγάλωνε. Το 1978/1979 κατασκευάστηκε στην πτέρυγα της Τρικούπη ένα πατάρι, προκειμένου να εξοικονομηθεί χώρος και να γίνει δυνατή η εγκατάσταση βιβλιοστασιών σε δύο επίπεδα. Από τη δεκαετία του 1980 τα δωμάτια των υποτρόφων μεταφέρθηκαν στον τρίτο όροφο, όπου παραμένουν έως σήμερα. Παρατηρούμε ότι σε όλη τη διάρκεια της ζωής του Ινστιτούτου κυριαρχεί μια συνεχής αναζήτηση λύσεων που να ικανοποιούν τις τρέχουσες κάθε φορά ανάγκες στο ανελαστικό πλαίσιο ενός ιστορικού κτηρίου και ενός μικρού σχετικά οικοπέδου. Ενδιαφέρον έχει ότι η εγκατάλειψη των κατοικιών των διευθυντών είναι ταυτόχρονη με την περίοδο μιας γενικότερης απαξίωσης της περιοχής ως χώρου μόνιμης κατοικίας. Οι κοινωνικές επαφές των διευθυντών με τις δεξιώσεις, τις μουσικές βραδιές που διοργάνωνε ο Kunze, τις παραστάσεις Καραγκιόζη επί Καρο συνδυάζονταν με τον κοινωνικό ιστό της περιοχής που με τα χρόνια όλο και περισσότερο έφθινε<sup>13</sup>. Δεν είναι τυχαίο που λίγα χρόνια αργότερα (1971) κλείνει το Ελληνικό Ωδείο που λειτουργούσε στην ιδιοκτησία Prokesch και το γειτονικό αυτό κτήριο από τότε εγκαταλείφθηκε οριστικά.

Οι τεχνολογικές εξελίξεις στη φωτογραφία καθόρισαν τις ανάγκες για χώρους εργαστηρίων στο κτήριο. Είναι γνωστή η συμβολή του Ινστιτούτου στην αρχαιολογική φωτογραφία (π.χ. H. Wagner, Eva-Maria Czakó, G. Hellner) και τα σύγχρονα εργαστήρια εμφάνισης, εκτύπωσης και αποθήκευσης φωτογραφιών που στέγαζε. Το 1910 τοποθετήθηκε το εργαστήριο στην απόληξη του κλιμακοστασίου και στη συνέχεια το εργαστήριο και οι αποθήκες των αρνητικών και των γυάλινων πλακών κατέλαβαν σχεδόν όλο το ισόγειο της πτέρυγας στη Χ. Τρικούπη. Με την καθιέρωση των ψηφιακών φωτογραφιών το εργαστήριο τροποποιήθηκε σε χώρο γραφείων και καταργήθηκε η θέση φωτογράφου στο Ινστιτούτο.

## ΚΑΤΟΨΗ, ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Η προσθετική διαδικασία κατασκευής του συγκροτήματος δεν έχει αφήσει το αποτύπωμά της μόνο στη γενική εξωτερική του εικόνα αλλά έχει προκαλέσει και μια αξιοσημείωτη πολυπλοκότητα στην κάτοψη, ιδίως των δύο πρώτων από το έδαφος επιπέδων. Η πολυπλοκότητα αυτή εντείνεται από τον τεκμηριωμένο συμβιβασμό μεταξύ προθέσεων ιδιοκτήτη (Schliemann) και χρήστη<sup>14</sup>, δηλαδή τελικά τη συνύπαρξη λειτουργιών βιβλιοθήκης, κατοικιών και γραφείων σε ένα κοινό πλαίσιο.

Έτσι η αξιολόγηση τυπολογικών ζητημάτων κατόψεως έχει ενδιαφέρον μόνο για τον αρχικό πυρήνα του κτηρίου. Ο πυρή-

νας αυτός έχει σχήμα σχεδόν τετράγωνο (19,80x18,10 μ.) και διαρθρώνεται σε τέσσερα επίπεδα.

Το κτήριο στην πρώτη του μορφή ακολουθούσε τον συνήθη τριμερή διαχωρισμό του σχεδόν τετράγωνου σχήματος σε τρεις ζώνες περίπου ίσου πλάτους. Ο διαχωρισμός αυτός όχι μόνο ακολουθεί τα καθιερωμένα τυπολογικά πρότυπα των οικιών που κυριαρχούσαν στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, αλλά ικανοποιούσε ταυτόχρονα και στατικούς λόγους με την τοποθέτηση των τοίχων που έφεραν τα φορτία του κτηρίου. Στην κεντρική ζώνη και προς τον δυσμενή προσανατολισμό προς τα δυτικά είναι τοποθετημένο το μαρμάρινο κλιμακοστάσιο. Το ενδιαφέρον είναι ότι ο τριμερής διαχωρισμός ακολούθησε τον άξονα ανατολή-δύση, ενώ η είσοδος του κτηρίου δεν τοποθετήθηκε, όπως θα ήταν αναμενόμενο, αξονικά στην κεντρική ζώνη αλλά βρίσκεται στον βορρά προς την οδό Φειδίου. Ο λόγος για τη μετάθεση αυτή είναι κυρίως η χωροθέτηση των λειτουργιών σε σχέση με τον προσανατολισμό, το γωνιακό οικοπέδο<sup>15</sup> και ίσως μια εξαρχής πρόνοια για μελλοντική επέκταση του χώρου της βιβλιοθήκης προς τον μεσημβρινό κήπο. Ο συμβιβασμός αυτός προκαλεί μετακίνηση του άξονα της κίνησης μέσα στο κτήριο από την είσοδο στο κεντρικό χολ και από εκεί με στροφή δυτικά προς το κλιμακοστάσιο.

Η είσοδος αποτελεί επανάληψη καθιερωμένου τύπου εισόδου, όπως αυτή εμφανίζεται στα αστικά μέγαρα (Palais Bourgeois)<sup>16</sup>. Η κλίμακα ανόδου 18 βαθμίδων από τη στάση του πεζοδρομίου στο καταχρηστικά ονομαζόμενο υπερυψωμένο ισόγειο οδηγεί θριαμβευτικά στο χολ εισόδου. Ακολουθούσε ένα δωμάτιο όπου αρχικά είχε τοποθετηθεί η βιβλιοθήκη. Ήδη πριν από το τέλος του 19ου αιώνα κατέστη φανερό ότι υπήρχε η ανάγκη για έναν μεγαλύτερο χώρο βιβλιοθήκης. Για αυτόν τον λόγο, αμέσως μετά την αγορά του κτηρίου, το 1899, ο W. Dörpfeld έχτισε τη γνωστή μεγάλη αίθουσα του

αναγνωστηρίου. Με τη μνημειακή αίθουσα του αναγνωστηρίου ακριβώς στον άξονα της εισόδου, η κάτοψη του ισογείου προσομοίωσε αρκετά σε ένα ιδιότυπο αστικό μέγαρο που υπηρέτούσε τη γνώση και την αρχαιολογία.

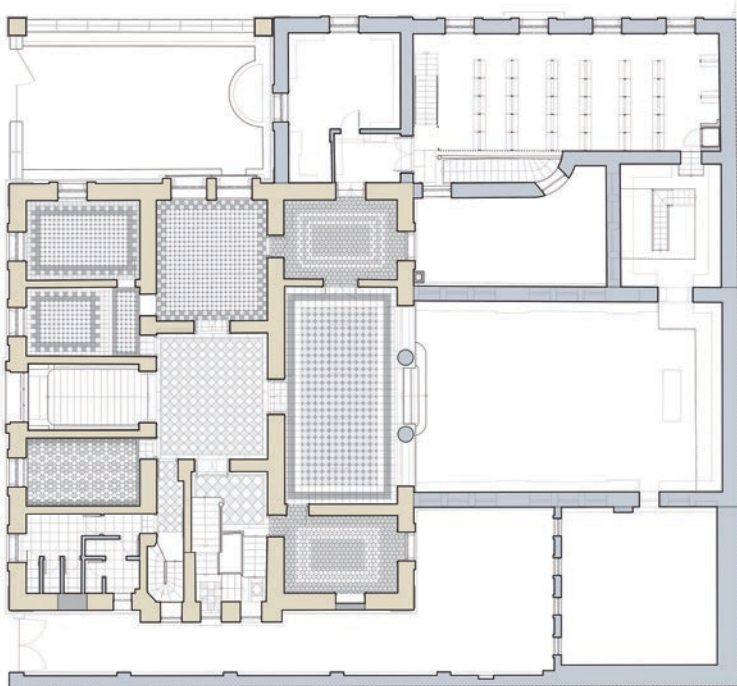
## ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ

Η διάρθρωση των όψεων ακολουθεί το κλασικό πρότυπο με τριμερή διαχωρισμό σε βάση – κορμό – στέψη.

Η όψη της οδού Φειδίου εγγράφεται ακριβώς στο τετράγωνο, αφού το μήκος του κτηρίου ισούται με το ύψος της πρόσοψης. Δεν υπάρχει ένα κυρίαρχο κεντρικό στοιχείο αλλά μια απλή καθ' ύψος παράθεση ορόφων. Το «στατικό» ή ουδέτερο αυτό σχήμα ο αρχιτέκτονας το επεξεργάστηκε κατάλληλα με τον χειρισμό της διακόσμησης. Στα υψηλότερα μέρη του κτηρίου ο διάκοσμος γίνεται όλο και πιο πλούσιος, με αποκορύφωμα ζωγραφικές παραστάσεις στη ζώνη που είναι γνωστή με το όνομα «Αττικών» και αγάλματα έτσι ώστε το βλέμμα του παρατηρητή να οδηγείται προς τα πάνω, ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής του E. Ziller. Είναι αξιοσημείωτη η πληθωρική χρήση των τυποποιημένων και κοινών διακοσμητικών στοιχείων, όπως τα βαλαύστια (balustrade), τα κιγκλιδώματα με κύκνους, τα φουρούσια των εξωστών και τα επίκρανα, που καθιστούν το κτήριο δειγματολόγιο των διακοσμητικών στοιχείων της αρχιτεκτονικής του E. Ziller.

Στο σύνολο δεσπόζει ως συνήθως στη νεοκλασική αθηναϊκή αρχιτεκτονική ο τονισμός της βάσης. Η κατώτερη ζώνη του κτηρίου έχει τη μορφή βάθρου, το οποίο με τη σειρά του διαχωρίζεται σε βάση με μαρμάρινα στοιχεία, κορμό με απομίμηση σε κονίαμα μνημειακής λιθοδομής και στέψη με μαρμάρινο γείσο. Στη βάση υπάρχουν συμμετρικά ως προς το θύρωμα τοποθετημένα απλά ανοίγματα παραθύρων με χυτοσιδηρά κιγκλιδώματα.

08



08

Κάτοψη ισογείου του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στην Αθήνα (D-DAI-ATH-2018-13640, σχέδιο: Imantosis).

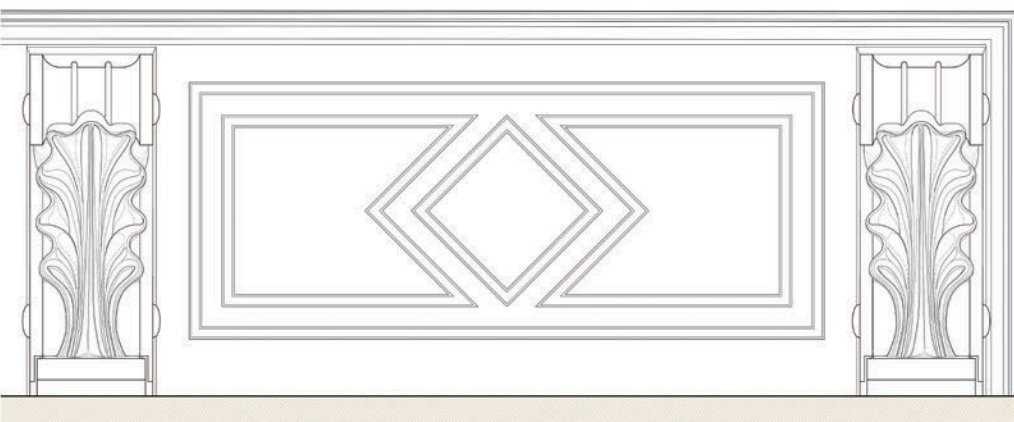
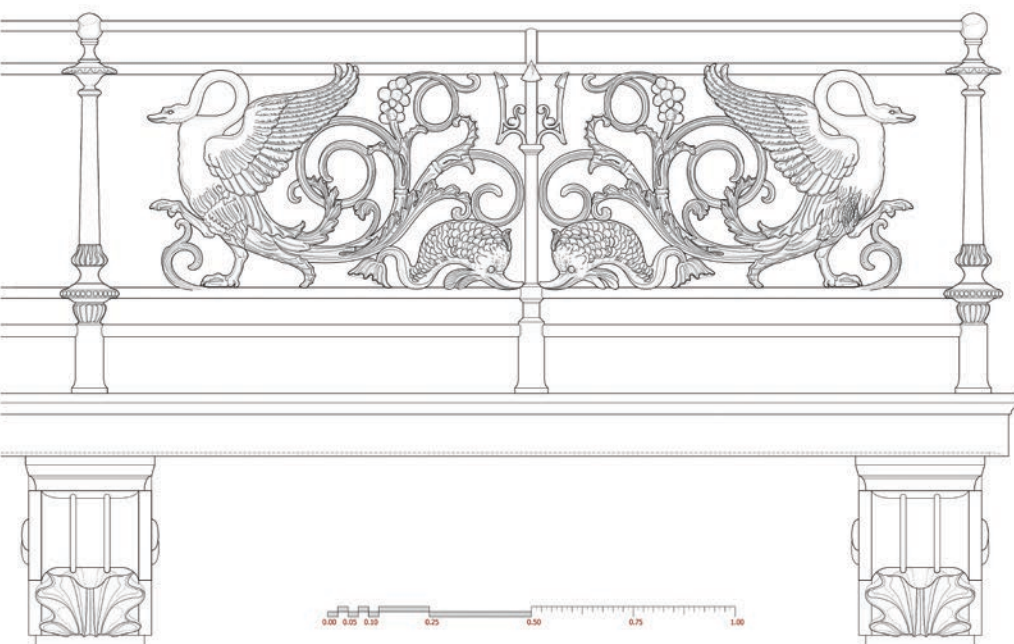
09

Οικοδομική λεπτομέρεια του εξώστη (σχέδιο: Imantosis).

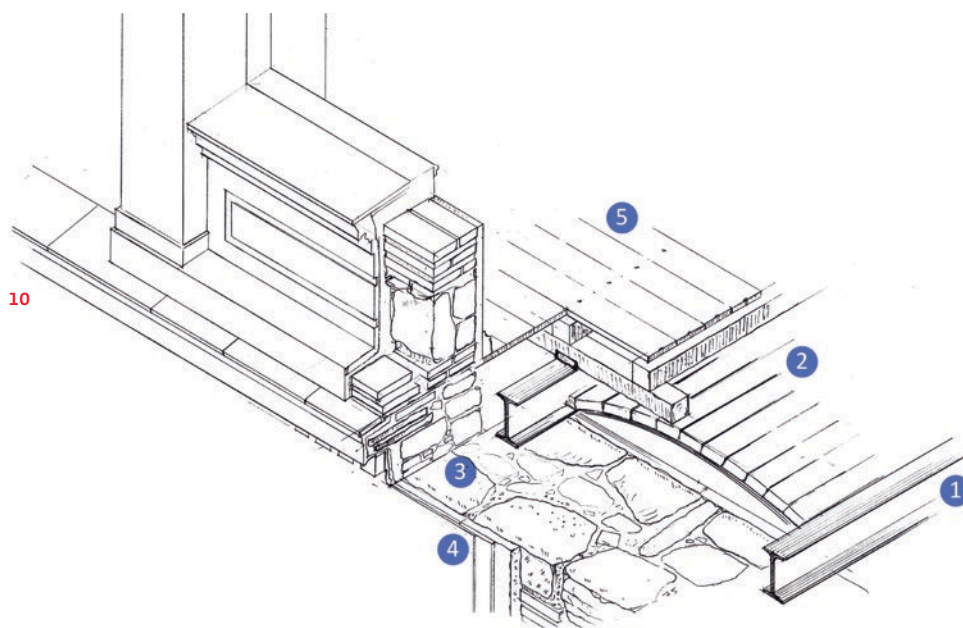
10

Οικοδομική λεπτομέρεια της κατασκευής. 1: σίδηρος, 2: πλίνθοι, 3: λίθοι, 4: επίχρυσμα, 5: ξύλινες σανίδες (σχέδιο: Θ. Μπιλής).



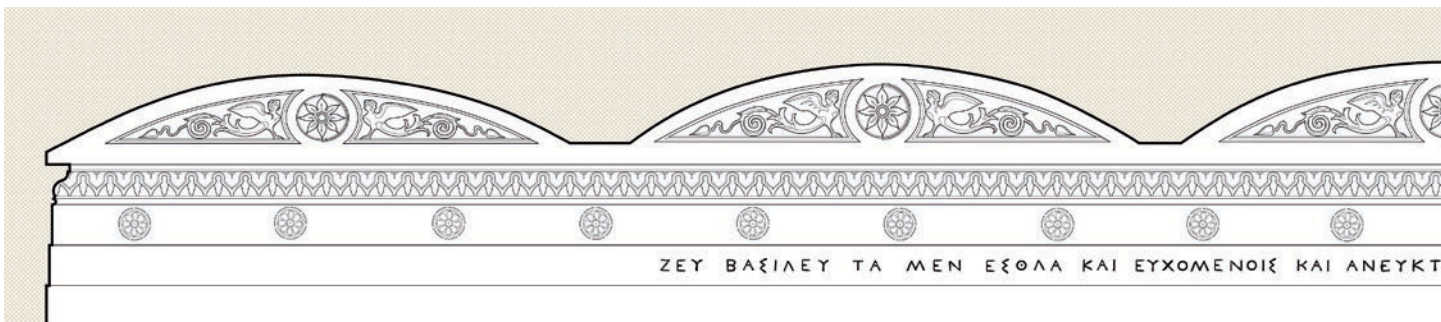


09



10





Η βάση αποτελείται από δύο βαθμίδες με μαρμάρινα στοιχεία, εκ των οποίων το κατώτερο έχει την απλή μορφή μιας κρηπίδας με μαρμαρίνους ορθοστάτες, που εξισώνει την ελαφρά κατωφερική κλίση της οδού Φειδίου. Στη στρώση αυτή εδράζεται μια χαμηλή μαρμαρίνη στρώση βάσης τοίχου. Στην όψη τους οι λίθοι της βάσης έχουν στις άνω και κάτω ακμές τους λείες ταινίες λαξευμένες με λάμα. Οι επιφάνειες μεταξύ των ταινιών είναι λαξευμένες με κρούσεις λεπτού βελονιού. Πάνω στη στρώση της μαρμαρίνης βάσης εδράζεται λιθοδομή που στην όψη φέρει απομίμηση λαξευτών λίθων (ψευδόλιθοι) από κονίαμα με έντονα έξεργα. Οι ψευδόλιθοι είναι τεσσάρων στρώσεων ίσου ύψους με αντιστοιχία των κατακόρυφων αρμών. Η στέψη της βάσεως είναι διαμορφωμένη με μαρμαρίνο γείσο — όμοια λύση είχε δοθεί στην οικία Schliemann από τον ίδιο αρχιτέκτονα.

Το θύρωμα και ο φεγγίτης εγγράφονται στο πλαίσιο που σχηματίζουν δύο παραστάδες οι οποίες φέρουν θριγκό. Οι παραστάδες χωρίζονται σε δύο τμήματα. Στο κατώτερο τμήμα της βάσης και στο κύριο τμήμα της παραστάδας, που διαχωρίζεται και αυτό με τη σειρά του σε βάση μορφής απλής πλίνθου, κορμό και στέψη με επίκρανο. Ο θριγκός είναι ιωνικού ρυθμού με τριταينيωτό επιστύλιο που καταλήγει σε λέσβιο κυμάτιο, σειρά με οδόντες και ιωνικό γείσο. Πάνω από το γείσο είναι τοποθετημένο κυμάτιο.

Η θύρα αποτελείται από τα ξύλινα θυρόφυλλα και το μαρμαρίνο πλαίσιο είναι δωρικού ρυθμού. Η θύρα διαχωρίζεται από τον φεγγίτη με προεξέχον κυμάτιο σύνθετης μορφής με ημικυκλικής διατομής αστράγαλο, πάνω από το οποίο βρίσκονται ένα λέσβιο κυμάτιο και πρισματικές βαθμιδωτές προεξοχές.

Οι επιφάνειες των ορόφων διαχωρίζονται με γείσα. Ποικιλία λύσεων έχει δοθεί στην πλαisiώση των παραθύρων, γεγονός που προσδίδει μια κάποια φλυαρία στις όψεις. Τα πιο σύνθετα πλαίσια με αετωματικές απολήξεις εμφανίζονται στον δεύτερο όροφο του κτηρίου. Το παράθυρο του ισογείου ορίζεται από ένα πλαίσιο δύο παραστάδων. Η ποδιά είναι διαμορφωμένη με διακόσμηση απλού θωρακίου.

Στον όροφο υπάρχουν δύο τύποι παραθύρων.

Το άνοιγμα του παραθύρου του ορόφου ορίζεται από δύο παραστάδες, μια βάση και μια αετωματική στέψη. Οι παραστάδες εδράζονται σε απλή κοινή ακόσμητη βάση που ορίζει

προς τα κάτω τη σύνθεση του ανοίγματος. Κάθε παραστάδα διαθέτει ακόσμητη βάση που προεξέχει ελαφρά από το μέτωπό της. Η πρόσθια όψη της ποδιάς είναι διακοσμημένη με απλό θωράκιο το οποίο μιμείται ξύλινο ταμπλά. Το θωράκιο καταλήγει προς τα άνω με ελαφρά προεξέχον γείσο. Οι παραστάδες στέφονται με ανακλιντροειδή επίκρανα ιωνικού ρυθμού. Το άνω τμήμα τους διαμορφώνεται με συμμετρικά τοποθετημένες έλικες στο κέντρο των οποίων βρίσκεται ανθρώπινο πρόσωπο. Οι παραστάδες φέρουν θριγκό και αετωματική στέψη.

Ο θριγκός είναι ιωνικού ρυθμού με τριταينيωτό επιστύλιο που καταλήγει σε λέσβιο κυμάτιο και οδόντες. Το τύμπανο του αετώματος είναι ακόσμητο και ορίζεται με το οριζόντιο και δύο συμμετρικά τοποθετημένα καταέτια γείσα. Το οριζόντιο γείσο είναι ιωνικό. Το καταέτιο γείσο έχει μέτωπο χαμηλού ύψους το οποίο καταλήγει σε λέσβιο κυμάτιο. Πάνω από το γείσο διαμορφώνεται ως σίμη σχετικά μεγάλο σε όψη κυμάτιο *Cyma recta* το οποίο καλύπτεται από ελαφρά προεξέχουσες μαλτεζόπλακες.

Η παρουσία των γεισιπόδων, των οδόντων στον θριγκό, του λέσβιου κυματίου στην κατάληξη του επιστυλίου χαρακτηρίζει το στοιχείο της στέψης ως απλοποιημένου κορινθιακού τύπου. Οι γεισιπόδες είναι κεραμικοί με ελαφρά τροποποιημένο πρότυπο τους γεισιπόδες του ναού των Διοσκούρων στη Ρώμη. Η κάτω καμπύλη επιφάνεια καλύπτεται από φύλλο άκανθας. Οι πλάγιες πλευρές διακοσμούνται με δύο ενωμένες έλικες και, όπως είναι ο κανόνας, με τη μεγαλύτερη προς το μέτωπο του τοίχου. Οι οφθαλμοί των ελίκων είναι απλοποιημένοι και ακόσμητοι, προεξέχουν ελαφρά και παραπέμπουν ευθέως στον οφθαλμό του ιωνικού κιονοκράνου.

Μπαλκόνια μαρμάρινα έχουν τοποθετηθεί στην ανατολική όψη και αποτελούν στοιχεία που φανερώνουν την απαιτούμενη από τον ιδιοκτήτη ταυτόχρονη λειτουργία του κτηρίου ως κατοικίας.

Το διακοσμητικό θέμα των χυτοσιδηρών κιγκλιδωμάτων είναι χαρακτηριστική δημιουργία του E. Ziller: μία τρίαρινα στον κεντρικό κάθετο άξονα συμμετρίας εκατέρωθεν του οποίου υπάρχουν δελφίνια και κύκνοι με πόδια γρύπα<sup>17</sup>. Οι κιλίβαντες των εξωστών ή τα φουρούσια αποτελούν μεγέθυνση των γεισιπόδων σε μάρμαρο. Αέτωμα δεν υπάρχει και η κατάληξη της σύνθεσης προς τα πάνω διαμορφώνεται με έναν χαμηλό



όροφο κάτω από το γείσο της στέγης. Την όψη του ορόφου αποτελούσε μία συνεχής ζώνη με εναλλαγή παραθύρων και επιφανειών με ζωγραφικό διάκοσμο — στοιχείο που απαντά σε άλλα έργα του E. Ziller (Ξενοδοχεία Μπάγγειον και Μέγας Αλέξανδρος κ.α.). Το στοιχείο αυτό, γνωστό με το όνομα «Αττικό», φανερώνει επίδραση από τη Βιέννη. Τα διακοσμητικά θέματα ήταν γυναικείες μορφές σε κόκκινο φόντο, προερχόμενες από την ελληνική μυθολογία (Μούσες). Οι φιγούρες αυτές διακρίνονται καθαρά σε φωτογραφία από ιδιωτική συλλογή που παραχωρήθηκε πρόσφατα στο Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο. Τα στοιχεία αυτά έχουν χαθεί από μεταγενέστερες επεμβάσεις. Βαλαύστια που διακόπτονται από τοιχώματα κορυφώνουν τη σύνθεση προς τον ουρανό. Παλαιότερα, στην κορύφωση της σύνθεσης συμμετείχαν γλυπτές πύλινες μορφές οι οποίες, επίσης, δεν υπάρχουν πια.

Τα πρότυπα των μορφών ήταν σημαντικά έργα της αρχαιοελληνικής τέχνης: ο Απόλλων του Μπελβεντέρε, η Ειρήνη του Κηφισόδοτου, μία Ήρα και ένας Ερμής<sup>18</sup>. Παρόμοια αγάλματα χρησιμοποιήθηκαν όχι μόνο σε επώνυμα κτήρια όπως το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας, η οικία του H. Schliemann («Ιλίου Μέλαθρον»), έργα και τα δύο του E. Ziller, αλλά και σε πλήθος μικρότερων επαρχιακών οικιών που ήθελαν να μεταφέρουν την αύρα της επίσημης αρχιτεκτονικής στον τόπο τους (οικία Γαλέου στη Σαλαμίνα, οικία E. Καρέλλα στη Σπάρτη κ.ά.). Τα αγάλματα της οικίας Schliemann είχαν αγοραστεί από το εργοστάσιο «Wienerberger Ziegelfabrik und Baugesellschaft» στην Αυστρία. Αντίγραφοί τους κατασκευάστηκαν μαζικά στην Ελλάδα στο τέλος του 19ου αιώνα.

## ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Στο κτηριακό συγκρότημα του Γερμανικού Ινστιτούτου έχουν εφαρμοστεί οι τρόποι δόμησης που επικρατούσαν στο τέλος του 19ου αιώνα. Η ποιότητα εφαρμογής είναι υψηλή, γεγονός που ήδη έχει σχολιαστεί αρκετά στο παρελθόν. Τα περισσότερα υλικά προήλθαν από την εγχώρια αγορά ενώ έγιναν και εισαγωγές. Η κατασκευή ξεχωρίζει για τα δεδομένα της αθηναϊκής αρχιτεκτονικής εκείνης της περιόδου, τόσο ως προς την ποιότητα εφαρμογής όσο και ως προς την ποιότητα των υλικών.

Η κατασκευή αποτελείται από λίθινους φέροντες τοίχους, πλάκες πατωμάτων από σιδηρές δοκούς και θολίσκους από οπτοπλινθοδομή (μέθοδος KAPPEN, jack arch, preussische Karpe) (εικ. 10). Η μέθοδος αυτή της σύμμικτης κατασκευής πλακών άρχισε να εφαρμόζεται 100 χρόνια πριν από τη χρήση της στο κτήριο του DAI Αθηνών, αρχικά στην Αγγλία σε εργοστάσια υφαντουργίας. Ο νεωτερισμός αυτός ήταν μια απάντηση στο ζήτημα της κατασκευής πυράντοχων πλακών έπειτα από μεγάλες καταστροφές εργοστασίων υφαντουργίας από φωτιά. Στην Ελλάδα πρώτες εφαρμογές του συστήματος εμφανίζονται σε εργοστάσια στη Θεσσαλονίκη (Φιξ κ.ά.)<sup>19</sup>.

Οι ενδιάμεσοι τοίχοι κατασκευάστηκαν από οπτοπλινθοδομή. Κατά τα γνωστά, τα πάχη των φερόντων λιθόκτιστων τοίχων μειώνονται καθ' ύψος. Μείωση καθ' ύψος εμφανίζει επίσης το ύψος των υπέργειων ορόφων.

## ΥΛΙΚΑ

Στην κατασκευή χρησιμοποιήθηκαν πολλά υλικά και λίθοι διαφόρων ειδών. Σίδηρος σε μορφή διπλού T χρησιμοποιήθηκε τόσο στην κατασκευή δαπέδων όσο και στα ανώφλια των ανοιγμάτων. Χυτοσιδηρά στοιχεία χρησιμοποιήθηκαν στα κιγκλιδώματα του εσωτερικού κλιμακοστασίου, των εξωστών όσο και στην αυλή. Μερικώς λαξευμένοι ασβεστόλιθοι χρησιμοποιήθηκαν στη δομή των τοίχων. Μεγάλη σημασία είχε η χρήση του μαρμάρου στην όψη. Μαρμάρινο ήταν το θύρωμα μαζί με τμήμα της βάσης. Από μάρμαρο είναι κατασκευασμένα τα φουρούσια που στηρίζουν τους εξώστες. Μαρμάρινες βαθμίδες τοποθετημένες προβολικά στον τοίχο διαμορφώνουν κατά τη χαρακτηριστική τεχνική του 19ου αιώνα ένα από τα εντυπωσιακότερα τμήματα του κτηρίου: το κλιμακοστάσιο. Στην κεντρική αίθουσα του αναγνώστηριου της βιβλιοθήκης δεσπόζουν δύο δωρικοί κίονες από λευκό μάρμαρο. Από τις διαστάσεις τους προκύπτει ότι αποτελούν τα 2/5 των κίωνων της περίπτωσης του Παρθενώνα. Η περίπτωση αυτή θυμίζει τη μίμηση των εκλεπτύνσεων του Παρθενώνα και τη χρήση κίωνων με αναλογίες ίδιες με αυτές του Παρθενώνα στον τάφο του Schliemann, έργο του E. Ziller<sup>20</sup>. Σπουδαίο ρόλο φαίνεται να διαδραματίζουν τα κεραμικά στοιχεία τόσο ως οπτόπλινθοι όσο και ως αυτοτελή στοιχεία, όπως τα χαμένα σήμερα πύλινα αγάλματα. Κεραμικά επίκρανα παραστάδων, κεραμικοί γεισί-





ποδες και βαλαύστια έχουν χρησιμοποιηθεί ως διακοσμητικά στοιχεία στις όψεις.

### Ο ΖΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ

Τα τελευταία χρόνια ολοκληρώθηκε η τεκμηρίωση του ζωγραφικού διακόσμου, η οποία φανέρωσε λεπτομέρειες άγνωστες μέχρι σήμερα και κυρίως ανέδειξε τον σπουδαίο ρόλο που κατείχε το χρώμα στη νεοκλασική αρχιτεκτονική του κτηρίου<sup>21</sup>.

Η ζωγραφική και η γλυπτική αποτελούσαν βασικά συστατικά της αρχιτεκτονικής σύνθεσης των επίσημων κτηρίων ήδη κατά την εποχή της Αναγέννησης και του Μπαρόκ. Ειδικά όμως μετά τις ανασκαφές στο Ερκολάνο, όπου αποκαλύφθηκε ο χρωματικός πλούτος των εσωτερικών χώρων της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής, έγινε σαφές ότι το χρώμα ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την εικόνα του εσωτερικού των αρχαίων κτηρίων. Ακολούθως, η αρχιτεκτονική του κλασικισμού, που πάντα αναζητούσε πρότυπα στην αρχαιότητα, εισήγαγε στην αρχιτεκτονική παραγωγή αρχαιοπρεπή διακόσμηση για τους τοίχους και τις οροφές των νέων κτηρίων, κατά το παράδειγμα των ρωμαϊκών επαύλεων.

Ο μελετητής δεν πρέπει να ξεχνά ότι το κτήριο του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αθηνών δεν είχε σχεδιαστεί ειδικά ως ινστιτούτο αλλά ως μεγαλοαστική κατοικία, την οποία ο ιδιοκτήτης (Heinrich Schliemann) ενοίκιασε στο Ινστιτούτο. Άρα η συγκεκριμένη διακόσμηση ήταν στοιχείο μιας κατασκευής που είχε στόχο το κέρδος και δεν αποτελού-

σε μέσο επίδειξης της δύναμης του ιδιοκτήτη, όπως συμβαίνει στην οικία του.

Στην πολυκύμαντη ζωή του κτηρίου, το οποίο δεν έπαψε να χρησιμοποιείται εδώ και 130 έτη —και όχι μόνο από το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο—, έγιναν πολλές εργασίες συντήρησης και μετατροπών, που αλλοίωσαν κατά τόπους, σε μικρό ή και μεγάλο βαθμό, τις αρχικές ζωγραφικές διακοσμήσεις. Έχουν διαπιστωθεί απλές επιζωγραφίσεις ή ριζικές μετατροπές που μπορούν να χρονολογηθούν κατά προσέγγιση το 1910, τη δεκαετία του 1920, το 1951–1955, το 1983–1985 και το 1998.

Η ζωγραφική διακόσμηση των οροφών βασίζεται στη χρήση γεωμετρικών μοτίβων και στην πλήρη σχεδόν απουσία εικονιστικών θεμάτων. Μόνη εξαίρεση αποτελούν οι μικρογραφίες ζώων (κύκνοι) ή φανταστικών όντων και Μουσών. Ειδικά το θέμα των Μουσών χρησιμοποιήθηκε σε πίνακες στην ανώτερη ζώνη των εξωτερικών όψεων. Είναι σαφής η πρόθεση της εισαγωγής γραμμικών πλαισίων και αυτοτελών θεμάτων, όπως ο ρόδακας, ή φυτομορφικών συνθέσεων με επιρροές από το Μπαρόκ. Μέσα στα δωμάτια, στα ιωνικά επίπλαστα επιστύλια των τοίχων, αναγράφονταν, έπειτα από επιλογή του ίδιου του Schliemann, 53 αρχαιοελληνικά χωρία<sup>22</sup> (εικ. 11). Σε κάποιες μάλιστα βιαστικές νεωτερικές επιζωγραφίσεις μερικά γράμματα άλλαξαν.

Η ζωγραφική διακόσμηση καλύπτει τις επιφάνειες των θολίσκων που διαμορφώνουν τις οροφές. Έτσι, στην κεντρική αίθουσα της βιβλιοθήκης οι 11 θολίσκοι διακοσμούνται με το

ίδιο επαναλαμβανόμενο θέμα: συμμετρικά διατεταγμένα ανθεωτά μοτίβα και φυτομορφική σύνθεση στο μέσο. Η πλαισίωση των θεμάτων με σκούρο πράσινο χρώμα ορίζει τετράγωνα, τριγωνικές και πολυγωνικές επιφάνειες. Ειδικότερα, τα πλαίσια των τριγώνων δημιουργούν στον παρατηρητή που εισέρχεται στην αίθουσα την ψευδαίσθηση της ύπαρξης στενών σταυροθολίων (εικ. 12).

Οι τοίχοι των επίσημων χώρων έφεραν διακόσμηση κατά τα πομπιανικά πρότυπα. Οι αρχικοί σκούροι τόνοι των τοίχων αναδείκνυν τις φωτεινές οροφές — μια αίσθηση που δεν υπάρχει πια, αφού οι τοίχοι είναι καλυμμένοι με άλλα, νεότερα χρώματα. Επίσης, στην αρχή τα κατώτερα τμήματα των τοίχων (πασαμέντα) και οι θύρες κοσμούσαν με απομιμήσεις ξύλινων και λίθινων επιφανειών.

Και εδώ η ζωγραφική επιστρατεύεται για λόγους διαφοροποίησης του είναι από το φαίνεσθαι, υπογραμμίζοντας για άλλη μια φορά ότι βασικός ρόλος της ζωγραφικής διακόσμησης είναι το παιχνίδι της ψευδαίσθησης.

## ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η συνύπαρξη δύο κτηρίων, χαρακτηριστικών δειγμάτων δύο στιγμών του κλασικισμού, το ένα δίπλα στο άλλο ενθαρρύνει τις συγκρίσεις. Το μεν κτήριο Prokesch εκφράζει μια «σινκελική» θα λέγαμε καθαρότητα της αρχιτεκτονικής του μορφής. Μια μορφή όπου το αρχιτεκτόνημα στέκει ως αυτοτελές σύστημα, ως απεικόνιση «μιας ενδόμυχης πνευματικής ιδέας» μέσα στη φύση.

Από την άλλη, υπάρχει το κτήριο του ΔΑΙ ως ένας φορτωμένος κόσμος μορφών και αντιστιζέων που μόνο λόγω της μαεστρίας του Ε. Ziller δεν οδηγείται σε ένα παράφωνο συνονθύλευμα, όπως συμβαίνει σε πολλά μεταγενέστερα εκλεκτικιστικά ατοπήματα. Στο κτήριο κάθε διαθέσιμη επιφάνεια στην όψη αποτελεί πεδίο επίδειξης των περίφημων και λαμπρών τεχνικών και μορφών<sup>23</sup>. Επιστρατεύονται η γλυπτική, η τοιχογραφία και οι αρχιτεκτονικές αναφορές, συνθέτοντας ένα «απαύγασμα της τοιλερικής αισθητικής»<sup>24</sup>.

## Σημειώσεις

- 1 Sporn / Μπιλίας 2018, σ. 28–29 και εικ. 31a–d.
- 2 Biris 2018, σ. 44–46 και Sporn / Μπιλίας 2018, σ. 42–43, εικ. 51. Για το κτήριο Prokesch, Ορφανουδάκης 1997.
- 3 Sporn 2018, σ. 8.
- 4 Kienast 2018, σ. 47.
- 5 Korrés 2010.
- 6 Μπιλίας 2017, σ. 12–15.
- 7 Bilis 2018, σ. 27, εικ. 30.
- 8 Μπίρης 1987, σ. 14.
- 9 Hellner 2015/2016, σ. 12–17.
- 10 Μυλωνάς 1989, σ. 26.
- 11 Kienast 2018, σ. 47.
- 12 Sporn 2018, σ. 15–16.
- 13 Sporn 2018, σ. 18.
- 14 Kienast 2018, σ. 47.
- 15 Παράδειγμα στο κτήριο Σαριπόλου, βλ. αναπαράσταση κάτοψης στο Korré 1995, σ. 50.
- 16 Μπίρης 1987, σ. 26–29.
- 17 Sporn / Bilis 2018, σ. 32.
- 18 Sporn / Bilis 2018, σ. 31.
- 19 Δούση 2004, σ. 245–256.
- 20 Kienast 1996, σ. 54.
- 21 Μπιλίας 2019, σ. 110–113.
- 22 Korrés 1976, σ. 252–264.
- 23 Mylonas 2018, σ. 50.
- 24 Vatopoulos 2018, σ. 55.

## Βιβλιογραφία

- Bilis 2018: Bilis Th., «Das Gebäude im Kontext der Stadtentwicklung», στο Κ. Sporn (επιμ.), με τη συνεργασία του Θ. Μπιλή, *Das Deutsche Archäologische Institut Athen: Architektur und Geschichte*, ΔΑΙ, Αθήνα 2018, σ. 22–27.
- Biris 2018: Biris M., «Zwei wichtige Repräsentanten des Athener Klassizismus in nächster Nähe: Das Institut und das Palais Prokesch von Osten», στο Κ. Sporn (επιμ.), με τη συνεργασία του Θ. Μπιλή, *Das Deutsche Archäologische Institut Athen: Architektur und Geschichte*, ΔΑΙ, Αθήνα 2018, σ. 44–46.
- Δούση 2004: Δούση Μ., «Η εμφάνιση και οι πρώτες εφαρμογές των Κτιρίων με μεταλλικό σκελετό στα τέλη του 18ου αιώνα στην Ευρώπη», στο Κ. Τρακοσοπούλου / Μ. Δούση / Ν. Κ. Χατζητρυφών (επιμ.), *Πρακτικά 2ου Εθνικού Συνεδρίου με τίτλο: «Ηπείας επεμβάσεις για την προστασία ιστορικών κατασκευών»*, Θεσσαλονίκη – Ελλάδα, 14.10.2004–16.10.2004, ΥΠΠΟ, Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων, ΤΕΕ ΤΚΜ, τόμ. 1, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 245–256.
- Hellner 2015/16: Hellner N., «Der Kernbau der Athener Abteilung», στο Κ. Sporn / R. Senff (επιμ.), *AtheNea* 2015/16, σ. 12–17.
- Kienast 2018: Kienast H., «Freunde oder Konkurrenten? Dörfeld und Ziller, die Architekten des Institutsgebäudes», στο Κ. Sporn (επιμ.), με τη συνεργασία του Th. Bilis, *Das Deutsche Archäologische Institut Athen: Architektur und Geschichte*, ΔΑΙ, Αθήνα 2018, σ. 47–49.
- Kienast 1996: Kienast H., «Η Νεοκλασική Αρχιτεκτονική στην Αθήνα και τα Πρότυπά της», στο *Αθηναϊκός Κλασικισμός*, Δήμος Αθηναίων Πνευματικό Κέντρο (Αθήνα 1996), σ. 46–56.
- Korré 1995: Korré K. (επιμ.), *Αθηνα Σαριπόλου–Αίβα. Μια Αθηναία ζωγράφος του 19ου αιώνα*, Αθήνα 1995.
- Korrés 2010: Korrés M. (επιμ.), *Οι πρώτοι χάρτες της πόλεως των Αθηνών*, Αθήνα 2010.
- Korrés 1976: Korrés Γ. Σ., «Αί επιγραφαι τοῦ Γερμανικοῦ Αρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Αθηνῶν», *Πλάτων / Δελτίον Εταιρείας Ελληνων Φιλολόγων* 28 (1976), σ. 252–264.
- Mylonas 2018: Mylonas K., «Vor über 30 Jahren: Die großen
- Retastaurierungsmaßnahmen von 1983 bis 1985», στο Κ. Sporn (επιμ.), με τη συνεργασία του Th. Bilis, *Das Deutsche Archäologische Institut Athen: Architektur und Geschichte*, ΔΑΙ, Αθήνα 2018, σ. 50–51.
- Μπιλίας 2019: Μπιλίας Θ., «Το κτήριο του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου και η ζωγραφική διακόσμησή του», *AtheNea* 2019, σ. 110–113.
- Μπιλίας 2017: Μπιλίας Θ., «Το κτήριο του ΔΑΙ και η πόλη των Αθηνών», *AtheNea* 2017, σ. 12–15.
- Μπίρης 1987: Μπίρης Μ., *Μισός αιώνας αθηναϊκής αρχιτεκτονικής: 1875–1925*, Αθήνα 1987.
- Μυλωνάς 1989: Μυλωνάς Κ. Π., «Η Αποκατάσταση των όψεων του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αθηνών», στο *Θέματα Χώρου και Τεχνών* 20 (1989), σ. 26–29.
- Ορφανουδάκης 1997: Ορφανουδάκης Δ., *Η κατοικία Prokesch von Osten στην Αθήνα και οι διαδοχικές χρήσεις της (1836–1971)*, Ελληνικό Ωδείο (1919–1971), Πειραιάς 1997.
- Sporn / Bilis 2018: Sporn K. / Bilis Th., «Marmor, Stein, Eisen, Ziegel und Putz: Zur bauhistorischen Einordnung des Hauses», στο Κ. Sporn (επιμ.), με τη συνεργασία του Th. Bilis, *Das Deutsche Archäologische Institut Athen: Architektur und Geschichte*, ΔΑΙ, Αθήνα 2018, σ. 28–43.
- Sporn / Μπιλίας 2018: Sporn K. (επιμ.), με τη συνεργασία του Θ. Μπιλή, *Das Deutsche Archäologische Institut Athen: Architektur und Geschichte*, ΔΑΙ, Αθήνα 2018.
- Sporn 2018: Sporn K., «Das Deutsche Archäologische Institut Athen – Entwicklung und Bedeutung», στο Κ. Sporn (επιμ.), με τη συνεργασία του Th. Bilis, *Das Deutsche Archäologische Institut Athen: Architektur und Geschichte*, ΔΑΙ, Αθήνα 2018, σ. 8–21.
- Vatopoulos 2018: Vatopoulos N., «Ernst Ziller und die ästhetischen Strömungen seiner Zeit», στο Κ. Sporn (επιμ.), με τη συνεργασία του Th. Bilis, *Das Deutsche Archäologische Institut Athen: Architektur und Geschichte*, ΔΑΙ, Αθήνα 2018, σ. 55–56.